

VOJAŠKO OGROŽANJE NACIONALNE IN MEDNARODNE VARNOSTI PO KONCU HLADNE VOJNE

Povzetek: *Avtor v članku pojasnjuje vlogo vojaškega ogrožanja varnosti v okviru sodobnega netradicionalističnega in večdimenzionalnega pojmovanja varnosti. Povsem novih groženj varnosti po koncu hladne vojne ni. Izjeme tega aksioma bi bilo moč najti le na informacijskem in genetskem področju, sicer pa gre za intenziviranje nekaterih zelo starih pojavov, ki so stopili v kognitivno ospredje tudi zaradi zmanjšanja verjetnosti oboroženega spopada med obema velesilama po koncu hladne vojne. Z intenzivnim poudarjanjem številnih nevojaških groženj varnosti se je zmanjšala intenzivnost zaznavanja vojaškega ogrožanja varnosti, kar pa ne pomeni, da oboroženi konflikt ne predstavlja eno izmed najhujših oblik ogrožanja človekovega življenja in civilizacijskih pridobitev. Ključno obliko vojaškega ogrožanja varnosti predstavlja ravno sprožitev oboroženega konflikta oziroma vojne in ne druge izvedene oblike vojaškega ogrožanja (npr. širjenje orožij za množično uničevanje ipd.). Zaradi povezanosti groženj varnosti je pri analiziranju vojaškega ogrožanja varnosti potrebno upoštevati tudi različne nevojaške elemente. Avtor v članku z metodo hierarhičnega razvrščanja v skupine (Cluster) primerja vojaško ogroženost 40 evropskih držav.*

Ključni pojmi: *vojaško ogrožanje varnosti, nacionalna varnost, mednarodna varnost, oboroženi konflikt, vojna, primerjava ogrožanja*

Uvod

V netradicionalističnem smislu razumemo ogrožanje varnosti kot kakršnokoli stanje, v katerem ni zagotovljen uravnotežen fizični, duševni ter gmotni obstoj in razvoj posameznikov, družbe, države in celotne mednarodne skupnosti. Grožnje varnosti so potemtakem tisti pojavi (problemi), ki izdatno zmanjšujejo eksistencialno in razvojno varnost (omejujejo eksistenco in razvoj) izbranega referenčnega objekta (Prezelj, 2001a). Navedena definicija izhaja iz večdimenzionalnega pojmovanja varnosti, ki zajema tako vojaške kot tudi nevojaške vidike. Nekoč ključna voja-

* Mag. Iztok Prezelj, asistent, mladi raziskovalec na Fakulteti za družbene vede.

ška dimenzija (ogrožanja) varnosti je danes le ena od mnogih. Williams in Moskos (1997: 27) sta ponazorila prehod od vojaških k nevojaškim grožnjam v treh stopnjah: (1) V času pred hladno vojno je namreč ključno vlogo igrala grožnja konvencionalnega napada, (2) v času hladne vojne je to vlogo prevzel jedrski napad, (3) po njej pa subnacionalne in nevojaške grožnje, kot so npr. trgovanje z mamili, nenadzirane migracije, socialne patologije, gospodarska stagnacija, degradacija okolja itn.¹ Cilj tega prispevka je najti odgovor na vprašanje, kaj se je zgodilo s klasičnimi vojaškimi grožnjami varnosti po koncu hladne vojne. Če že govorimo o primatu (v našem zaznavanju seveda) nevojaških groženj varnosti, potem bi bilo smiselno proučiti, kako je ta sprememba vplivala na same vojaške grožnje varnosti. Na podlagi statistične primerjalne analize izbranih indikatorjev vojaškega ogrožanja varnosti bomo poskušali prikazati razporejanje tega pojava po vseh evropskih državah.

Nove grožnje varnosti večinoma ne obstajajo

Iz primerjalne analize varnostnih dokumentov, ki jo je avtor izvedel v sklopu projekta Hierarhija dokumentov nacionalne varnosti (1999) na Obramboslovnem raziskovalnem centru, je razvidno, da mnoge sodobne države v varnostnem okolju po koncu hladne vojne zaznavajo tako imenovane "nove grožnje varnosti" ali pa "nove varnostne izzive", kamor uvrščajo predvsem kriminal, okoljske grožnje varnosti in gospodarske grožnje varnosti. Problem tovrstnih opredeljevanj je v tem, da povsem novih groženj varnosti (z izjemo informacijskih ogrožanj) dejansko ni. Kriminal, terorizem, naravne nesreče, nevarnost gospodarske recesije ipd. so obstajali najmanj od nastanka človeške družbe dalje. Resda sta se njihova frekventnost in narava spremenili, vendar pa ne gre za nove grožnje varnosti. Spremenilo se je predvsem družbeno zaznavanje, ki po koncu hladne vojne v ospredje postavlja nevojaške vire ogrožanja varnosti. Zelo velika nevarnost jedrske vojne med obema blokoma v času hladne vojne je namreč v družbenem zaznavanju nekako "posrkala" oziroma zmanjšala druge nevojaške grožnje varnosti. Po koncu hladne vojne pa se je intenzivnost zaznavanja nevojaških groženj varnosti povečala ravno zaradi zmanjšanja nevarnosti jedrskega spopada med blokoma. Očitno je intenzivna eskalacija enega vidika ogrožanja varnosti v družbenem zaznavanju možna le na račun zmanjšanja drugih vidikov. Buzan (1991) je v zvezi s tem ugotavljal, da strah pred drastičnimi posledicami sprožitve vojaških groženj varnosti v veliki meri pojasnjuje disproporcionalni poudarek vojaški dimenziji varnosti v primerjavi z drugimi dimenzijami, pa čeprav slednji mnogokrat predstavljajo večje in bolj neposredne grožnje.

Iz omenjenega izhaja, da so vojaške grožnje varnosti v času po hladni vojni še vedno prisotne, le sodobne razvite družbe jim pripisujejo manjši pomen. To dejstvo pa ne zavrača njihove pomembnosti oziroma pomembnosti njihovega proučevanja, ko oziroma če se že enkrat sprožijo. V tem primeru še vedno predstavlja-

¹ Za ponazoritev širjenja pojmovanja varnosti na ravneh politike in znanosti glej Prezelj (2001c).

jo najdestruktivnejšo obliko izničevanja vseh pridobitev človeške civilizacije. Danes pravimo, da so vojaške grožnje varnosti tradicionalno primarna kategorija v razmišljanju o varnosti na državni in meddržavni ravni, saj vključujejo uporabo vojaške sile, ki je večinoma namerna, usmerjena in ogroža vse pridobitve katerekoli družbe. Primeri vojn po koncu hladne vojne na prosoru nekdanje Jugoslavije samo potrjujejo aktualnost (proučevanja) vojaškega ogrožanja varnosti.

Oboroženi konflikt kot ključna vojaška grožnja varnosti

Sodobni avtorji in države marsikaj označujejo kot vojaško grožnjo varnosti. Denimo kopenhagenska šola je opredelila vojaško varnost kot sposobnost vlad (držav), da se ohranijo kljub zunanjim in notranjim vojaškim grožnjam. Med zunanje vojaške grožnje uvrščajo medsebojna razmerja med vojaškimi (oboroženimi) napadalnimi in obrambnimi zmogljivostmi držav in zaznave vojaških zmožnosti in namenov drugih držav (Buzan, Waeuver in Wilde, 1998: 50). Buzan (1991) nadalje šteje med zunanje vojaške grožnje varnosti pojave kot so kaznovalni napadi, prisvojitve ozemlja, popolna invazija in napadi na eksistenco prebivalstva (npr. blokada in bombardiranje) in celo pojav nadlegovanja ribiških ladij. V ta sklop uvršča tudi posredne grožnje, ki delujejo na zunanje interese držav (in ne na državo samo), kamor sodi varnost preskrbovalnih poti ali ozemelj strateškega pomena. Kopenhagenska šola opredeljuje vojaško varnost v povezavi z notranjimi vojaškimi grožnjami kot sposobnost vladajoče elite, da ohrani državljanski mir, ozemeljsko integriteto in sistem vladavine pred zahtevami in grožnjami s strani lastnih državljanov. Takšne grožnje predstavljajo predvsem militantni separatisti, revolucionarji, teroristi, kriminalne organizacije itd. Nadalje denimo Carnegie komisija za preprečevanje nasilnih konfliktov v svojem poročilu (Preventing Deadly Conflict, 1997) izpostavlja tri oblike vojaškega ogrožanja varnosti: (1) nevarnost uporabe orožij masovnega uničevanja (JKB orožje), (2) nevarnost konvencionalnega spopada med vojskami in (3) nevarnost internega nasilja, kamor štejejo terorizem, organizirani kriminal, upornišva in represivnost režimov. Nadaljnje naštevanje vojaških groženj varnosti niti ni smiselno, če ne razrešimo vprašanja, kateri vidik vojaškega ogrožanja je najpomembnejši.

Dejstvo je, da ekstremno obliko vojaške grožnje varnosti predstavlja sama sprožitev oboroženega konflikta oziroma oboroženega reševanja spora. Vsi ostali pojavi, ki jih označujemo za vojaške grožnje varnosti so neposredno ali posredno izvedeni iz njega. Denimo nevarnost širjenja jedrskega, kemičnega in biološkega orožja štejejo med vojaške grožnje varnosti ravno zato, ker bi njihova velika razširitev povečala verjetnost oboroženega konflikta.² Ključna vojaška grožnja varnosti sodobne družbe je torej oboroženi konflikt oziroma oboroženo reševanje konfliktov ne glede na vzrok.

Pomen oboroženega reševanja konfliktov v človeški zgodovini ni bil majhen. Že Clausewitz (1985) je ugotavljal, da je vojna učinkovito politično orodje in pov-

² Širjenje jedrskega, kemičnega in biološkega orožja povzroča tudi povečanje možnosti jedrskega, kemičnega in biološkega terorizma, ki pa ga navadno označujemo za nevojaški vir ogrožanja varnosti.

sem logično nadaljevanje političnih odnosov z drugimi sredstvi. Mrkić, Prelević in Begović (1981) so v tem smislu ugotavljali, da je "uporaba sile skrajno sredstvo v mednarodnih odnosih, njen najekstremnejši vidik pa je vojna". Ne smemo zanikati dejstva, da je velika večina držav nastala ravno po nasilni poti in da je bila agresorska vojna do 1919 ena izmed popolnoma običajnih in pravno dovoljenih načinov reševanja sporov na meddržavni ravni.³ Holsti (1991: 322) v zvezi s tem celo menil, da nastanek držav ne korelira samo z nasiljem in vojno, ampak tudi, da so države, ki so nastale na takšen način, še naprej večkrat vpletene v vojne. Društvo narodov je agresijo proglasilo za mednarodni zločin, vendar vojna kot sredstvo zagotavljanja varnosti ni bila povsem prepovedana. Države članice so morale izkoristiti nekatera sredstva mirnega reševanja sporov preden so lahko začele vojno. Ustanovna listina OZN pa ne prepoveduje zgolj vojne, temveč tudi vsako grožnjo ali uporabo sile proti ozemeljski nedotakljivosti in politični neodvisnosti katerekoli države. Prvi cilj OZN je namreč preprečevanje in odvrčanje groženj miru ter zatiranje agresivnih dejanj ali drugih kršitev miru (1. člen UL OZN). Takšna centralnost preprečevanja eskalacije vojaških spopadov v sodobnem sisemu kolektivne varnosti torej kaže na pomembnost vojaškega ogrožanja varnosti v človekovi zgodovini. Opredelitev agresije v resoluciji Generalne skupščine OZN (A/AC, 134/L-46, 12 April, 1974) lahko razumemo kot opredelitev posameznih oblik vojaškega ogrožanja varnosti. Resolucija opredeljuje agresijo kot uporabo oborožene sile s strani neke države proti suverenosti, ozemeljski celovitosti in politični neodvisnosti druge države. Po tem dokumentu sodijo med agresivna dejanja (beri vojaške grožnje varnosti) naslednja dajanja neglede na vojno napoved: oborožena invazija, napad ali okupacija ozemlja neke države, bombardiranje in kakršenkoli napad na oborožene sile, blokada pristanišč ali obal neke države, pošiljanje prostovoljnih ali najemniških oboroženih skupin, ki izvajajo oborožene napade ipd. Agresivna vojna je opredeljena kot zločin proti mednarodnemu miru. S prepovedjo agresivne vojne pa fenomen vojaškega ogrožanja sploh ni izginil. Mnoge agresivne vojne so se začele voditi pod pretvezo, da je šlo za obrambne vojne. Po drugi strani pa je nastalo več znotrajdržavnih vojaških spopadov, katere mednarodna skupnost težje regulira. Poseg po nasilnih sredstvih danes še vedno izvira iz izbire političnih voditeljev in prebivalstva, zgodi pa se takrat, ko ti mislijo, da bo nasilje doseglo njihove cilje, ali pa da je uporaba nasilja nujna za preživetje.

Vojaško grožnjo globalni varnosti z največjimi možnimi posledicami predstavlja jedrski spopad med velesilami, kar pa po koncu hladne vojne ni preveč verjetno, vendar ne povsem neverjetno. Konvencionalna vojna, kot sta bili prva in druga svetovna vojna, danes tudi ni preveč verjetna, obstaja pa ogromno število manjših internih oboroženih konfliktov, kar povzroča delitev držav na stabilne in nestabilne.

Temeljno vojaško grožnjo varnosti sodobne družbe, to je oboroženi konflikt, opredeljuje SIPRI kot sporne nezdržljivosti med dvema stranema glede vlade ali ozemlja, pri čemer uporaba oborožene sile povzroči vsaj 25 žrtev na leto. Pogoj, ko govorimo o oboroženem konfliktu, je, da je vsaj ena stran v sporu vlada določene

³ Tudi pravni sistem, ki še danes ureja vedenje držav v mednarodni skupnosti, se deli na mirnodobno in vojno pravo.

države. Nezdržljivosti v zvezi z vlado se nanašajo na tip političnega sistema, zamenjavo vlade ali spremembo njene sestave, nezdržljivosti v zvezi z ozemljem pa so povezane s statusom ozemlja, kjer gre v primeru meddržavnega konflikta za spremembo države, ki nadzira ozemlje, v primeru znotrajdržavnega konflikta pa za odcepitev ali avtonomijo (Wallensteen in Sollenberg, 1998: 633). Omenjena avtorja ločujeta tudi med manjšimi oboroženimi konflikti, srednjimi oboroženimi konflikti in vojno. Pri manjših oboroženih konfliktih je število žrtev v času konflikta manj kot 1000, pri srednjih je to število več kot tisoč od začetka konflikta in manj kot tisoč v vsakem letu, pri vojni pa je to število večje od 1000 v vsakem letu.⁴ Iz tega lahko ugotovimo, da obstaja visoka povezanost, vendar zgolj navidezna enakost, med pojmi vojna, vojaški konflikt in oboroženi konflikt. Namreč, vsaka vojna je vojaški in oboroženi konflikt, ni pa vsak vojaški in oboroženi konflikt vojna. Wallensteen in M. Solenberg (1998: 621) sta na podlagi statistične analize identificirala 103 oborožene konflikte na 69 lokacijah po svetu med letoma 1989 in 1997, od katerih jih je 42 občasno doseglo stopnjo vojne. Leta 1997 je bilo aktivnih 33 oboroženih konfliktov na 26 lokacijah, kar predstavlja rahlo zmanjšanje števila konfliktov in lokacij v primerjavi s prejšnjimi leti. Med 33 oboroženimi konflikti tega leta je bilo 7 vojn, 14 srednjih in 12 manjših oboroženih konfliktov. Največ vojn pa je bilo leta 1991 in 1992 (20 vsako leto), število srednjih oboroženih konfliktov je bilo najvišje leta 1994 (19), manjših pa leta 1992 (23). Večina oboroženih konfliktov od 1989 do 1997 je bila znotrajdržavnih (88 od 103), le 9 znotrajdržavnih z zunanjo intervencijo in 9 meddržavnih.⁵ V letu 1997 je bilo od 33 oboroženih konfliktov 29 znotrajdržavnih, trije znotrajdržavni z zunanjo intervencijo in zgolj en meddržavni oboroženi konflikt (Indija - Pakistan). Regionalna razporeditev oboroženih konfliktov priča o tem, da je bilo leta 1997 največ aktivnih oboroženih konfliktov v Aziji (14) in Afriki (14), na Bližnjem vzhodu (3) in v obeh Amerikah pa manj (2), medtem ko v Evropi ni bilo nobenega, kar bistveno otežuje merjenje tovrstne grožnje na izbranem vzorcu držav. Avtorja ugotavljata, da obstaja 15 "konfliktnih območij", kjer je največ oboroženih spopadov.⁶ V tem smislu sta v Evropi vojaško najbolj ogroženi območji Balkana in Kavkaza, na Bližnjem vzhodu je to območje, ki je naseljeno s Kurdi in Palestinci, nato Irak in Iran, v Aziji pa gre za del osrednje Azije ter zahodni in vzhodni del južne Azije itn.

Pomen spornosti ozemlja v oboroženem konfliktu

Iz zgornje opredelitve oboroženega konflikta je razvidno, da so problemi v zvezi z nadzorom ozemlja tesno povezani z oboroženimi konflikti po svetu.

⁴ V klasifikacijo so uvrščeni zgolj tisti oboroženi konflikti, v katerih je umrlo več kot 25 ljudi na leto.

⁵ Vloga zunanje vojaške grožnje se je zmanjšala na račun povečanja notranjih vojaških groženj. Meddržavne vojaške spopade so načeloma zamenjala vojaška reševanja notranjih sporov, ki jih spodbujajo centrifugalne silnice na ravni rasnih, etničnih in verskih identitet.

⁶ Kopenhagenska šola z varnostnim območjem razume geografski prostor, kjer obstaja soodvisnost državnih rivalstev, interesov, percepcij ogrožanj in podobno (glej Buzan, 1991: 190; Buzan, Waever, Wilde, 1998).

Geopolitična teorija poudarja, da je geografska dimenzija ključna dimenzija vseh konfliktov. O'Sullivan (1986: 2) v tem smislu celo meni, da ozemeljski spori predstavljajo glavni razlog konfliktov in vojn. Celotno največje nevarnosti človeškemu življenju in blagostanju naj ne bi izhajale iz abstraktnih ideoloških nasprotij, ampak iz želja po ozemlju, saj sta vsaka država in družba življenjsko vezani na svoje ozemlje. Sama vojna je zato v zgodovini največkrat povzročila ravno ozemeljske spremembe (glej Tir, Schafer, Diehl, Goertz, 1998: 89) in nadzor nad ozemljem je tako pomemben za človeštvo ravno zato, ker zagotavlja prostor, hrano in vire za življenje. Iz tega razloga so si družbeni kolektivi pogosto na nasilen način razdelili prostor na ozemeljske enote in v tem smislu ga pogosto tudi branijo z nasiljem. S tem je povezan tudi problem meja, saj nastanek vsake ozemeljske enote pomeni ogrožanje obstoječe ozemeljske delitve. V tem smislu Vasquez (1995: 282) ugotavlja, da je "vzajemno priznanje meja ključni predpogoj za mir". Holsti (1991: 307) v zgodovinskem pregledu vzrokov konfliktov in vojn od leta 1648 do 1989 ugotavlja, da so ravno ozemeljski problemi in konflikti največkrat povzročili oboroženi konflikt. Od leta 1648 do prve svetovne vojne je bilo namreč 50 % vseh vojn zaradi ozemeljskih sporov in ambicij, potem pa je delež začel upadati in pristal na 31 % v času med 1945 in 1989, kar pa je še vedno največ od vseh ostalih možnih (analiziranih) vzrokov.

Pomen ozemlja pri oboroženem konfliktu aksiomično potegne za seboj pomen razdalje. Vasquez (1995) poudarja pomen razdalje, saj je bila v zgodovini večina vojn vodena med sosednjimi ali vsaj bližnjimi državami. Od leta 1815 dalje je bilo 90 % vseh meddržavnih vojn in 85 % vseh meddržavnih rivalstev ravno med sosedi. Zunanja vojaška grožnja torej prihaja prvenstveno od sosedov. Sosedstvo ali bližina pa seveda sama po sebi ne predstavljata vzroka za vojno, vendar sta nujni pogoj za njen nastanek. Tudi O'Sullivan (1986: 10) omenja bližino oziroma razdaljo kot ključno prvino, ki določa (zmanjšuje oziroma povečuje) moč, sredstva in pogum držav za vojaško delovanje. Sodobna vojaška tehnologija seveda omogoča preseganje problema razdalje, vendar ne povsem.

Zelo težko je oceniti, koliko ozemeljskih in mejnih sporov obstaja na svetu v tem trenutku. Glassner (1993: 84) ocenjuje, da obstaja okrog 100 kopenskih ozemeljskih sporov, medtem ko je pomorskih sporov toliko, da lahko predstavljajo povsem svojo kategorijo, čeprav so tesno povezani s kopenskimi. Holsti (1991) ocenjuje, da je na začetku devetdesetih let obstajalo okrog 80 spornih meja in ozemelj, vendar je večina njih spečih predvsem zato, ker postaja oboroženo reševanje takšnih vprašanj vedno manj priljubljena in uporabljana metoda.

Tesna povezanost vojaških groženj varnosti z nevojaškimi dimenzijami ogrožanja varnosti

Danes je praktično nemogoče govoriti o vojaški grožnji varnosti družbe brez navezovanja na grožnje varnosti iz drugih dimenzij. Vojaška dimenzija varnosti sodobnih družb in držav je potemtakem zelo tesno povezana z nevojaškimi dimenzijami. To pomeni, da eskalacija vojaškega ogrožanja varnosti vpliva na eska-

lacijo nevojaških groženj in obratno. To tudi pomeni, da moramo pri celovitem analiziranju vojaškega ogrožanja posamezne države upoštevati tudi številne nevojaške dejavnike kot možne vzroke ali posledice.

Carnegie komisija za preprečevanje nasilnih konfliktov je v svojem poročilu (Preventing Deadly Conflict, 1997) oblikovala tabelo kazalcev tveganih držav. Po tem poročilu tvegano situacijo predstavlja kombinacija demografskih pritiskov (visoka smrtnost otrok, hitre spremembe v populacijskem gibanju, vključno z begunci, visoka gostota prebivalstva, neenakomerni odstotek mladega prebivalstva, nezadosten dostop do vode in hrane, obstoj etničnih skupin, ki si delijo zemljo itn), pomanjkanja demokratične prakse (kriminalizacija države in nespoštovanje človekovih pravic), hitrega menjavanja oblastnih struktur, etničnost oblastne elite, ki se razlikuje od večinske etničnosti, težav pri delovanju javnih služb, slabega gospodarskega stanja, etnično neenakomernega gospodarskega razvoja, pomanjkanja trgovanja, obstoja maščevalnih skupin, bega prebivalstva in nerazrešena manjšinska vprašanja. Tem elementom poročilo dodaja še kopičenje oborožitve, povečevanje brutalnega političnega nasilja, povečevanje naklepnih ubojev in podžigalno uporabo množičnih medijev. V nevarnosti, da se konflikti rešujejo z nasiljem, so tudi države v demokratični tranziciji, kjer se demokratične institucije še niso povsem oprijele. Poročilo je navedlo daleč največ povezav, pojavlja pa se mnogo avtorjev, ki identificirajo ali razdeljujejo posamezne povezave. Tako tudi Holsti (1991: 324) identificira zapletene situacije, ki bodo v prihodnosti vodile k mednarodnim oboroženim konfliktom. Na prvo mesto je postavil gospodarsko recesijo, ki lahko v končni fazi privede do uporabe oboroženih sil za zaščito blagostanja. Nadalje lahko k uporabi oboroženih sil za agresijo na sosednje države prispevajo okoljske nesreče kar pa ni preveč verjetno, potem lahko vodi v oboroženi konflikt kombinacija prevelike gostote prebivalstva, stopnje rojstev, pomanjkanja naravnih virov, onesnaženja, prekomernega izsekavanja in posledičnih migracij (ter begunskih valov) v sosednje države s podobnimi problemi. Nazadnje Holsti še poudarja uporabo oboroženih sil proti proizvajalcem drog ali teroristom v sosednjih državah. Smith (1997: 48) je na tem področju dokazal, da je bil indeks človekovega razvoja v času od 1990 do 1995 pozitivno povezan z pojavom vojne, saj je bilo 57 % vseh vojn v tem času v državah z nizkim, 34 % v državah s srednjim in le 14 % v državah z visokim indeksom. Rummel (1997: 165) je v svoji analizi 162 držav ugotavljal, da so različne spremenljivke nasilja pozitivno povezane (denimo notranja vojna, upori, čistke, revolucije, državni prevrati itd.). To pomeni, da obstaja tendenca, da so države hkrati izpostavljene več oblikam nasilja. Ugotovil je tudi, da sta stopnji nedemokracije in števila etničnih skupin pozitivno povezani z revolucijami in gverilskimi vojnami. V povezavi s tem je Vanhanen (1999: 65) ugotovil pozitivno korelacijo med etnično heterogenostjo in etničnim konfliktom. Če je politična oblast centralizirana, nedemokratična in podrejena članstvu le iz ene družbene verske, jezikovne ali etnične skupine oziroma kake druge kulturne skupine, potem je verjetnost nasilja po njegovem mnenju zelo velika.

Statistična primerjalna analiza nekaterih kazalcev vojaških groženj varnosti na vzorcu evropskih držav

V nadaljnji analizi bomo uporabili 4 kazalce vojaškega ogrožanja varnosti.

Slika 1: Empirični kazalci vojaškega ogrožanja varnosti

Spremenljivka	Vir	Ime v bazi	Vrsta spremenljivke	Vrednosti
1. Mednarodni ozemeljski spor v letu 1998	World Factbook 1998, CIA	TER_CON	Dihotomna	1:ni vpletena 2:je vpletena
2. Intenzivnost konflikta 1998/99	KOSIMO Quantitative Violent and Nonviolent Conflict Databank (Heidleberg Institute for International Conflict Research)	INT_CON	Ordinalna	0:ni konflikta 1:latentni konflikt 2:nenasilna kriza 3:nasilna kriza 4:vojna
3. Stopnja intenzivnosti konflikta (na podlagi števila žrtev 1996/1997)	World Disaster Report, 1998	CON_INT	Ordinalna	0:nenasilne oblike konflikta (v bazi ni podatka) 1: Nasilni politični konflikt (manj kot 100 žrtev v letu 1996) 2: konflikt nizke intenzivnosti (od 100 do 1000 žrtev) 3: konflikt visoke intenzivnosti (nad 1000 žrtev)
4. Stopnja nasilnega izražanja etničnih konfliktov v času od 1990 do 1996	Domestic Ethnic Conflict and Ethnic Nepotism: A Comparative Analysis, Journal of Peace Research, 1999 (Vanhanen Tatu)	NAS_KON	Intervalna	Na intervalu od 0 do 100

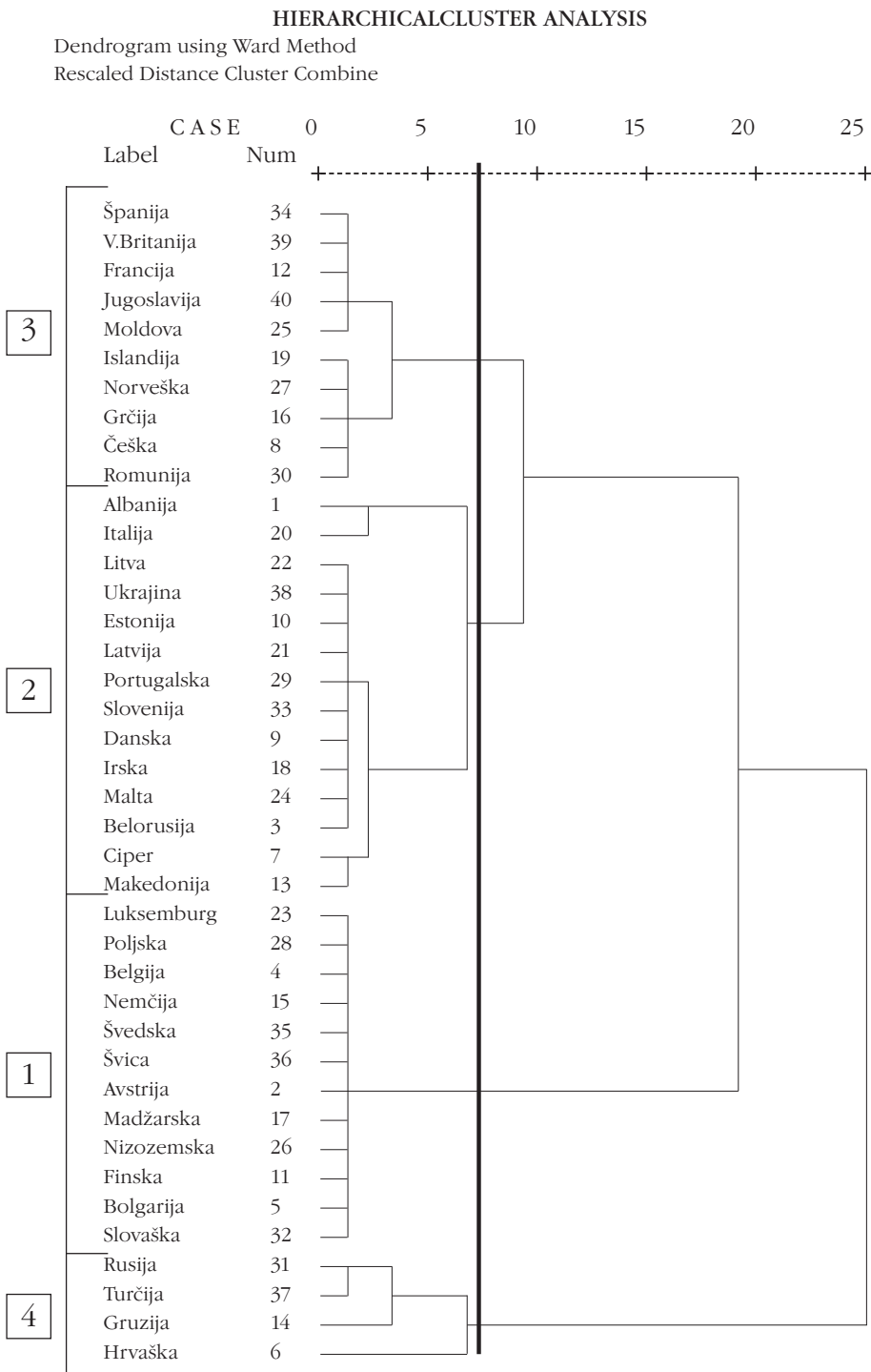
Zgornja analiza je pokazala, da je ozemeljski spor najpogostejši vzrok oboroženega konflikta, zato je tovrstno spremenljivko smiselno vključiti v analizo. CIA World Factbook navaja za leto 1998 podatke o tradicionalnih mejnih sporih med državami, kamor pa sodijo tudi spori za nadzor ozemlja zaradi virov in iredentistični oziroma secesionistični problemi znotraj držav. V vzorcu 40 evropskih držav je 26 (63 %) vpletenih v kakršenkoli notranji ali zunanji ozemeljski konflikt (spremenljivka TER_CON), kar pa seveda še ne pomeni oboroženega reševanja tega konflikta. Prehod iz nenasilnega v nasilni konflikt znotraj družb in med družbami oziroma državami dobro ponazarjajo naslednje tri spremenljivke, ki merijo intenzivnost kon-

flikta. Prva spremenljivka (INT_CON) meri intenzivnost konflikta na manj običajen način, saj meri njegovo trajanje in obseg. Heidelberški inštitut za raziskovanje mednarodnih konfliktov opredeljuje konflikt kot nasprotje interesov glede nacionalnih vrednot in zadev, kot so neodvisnost, samoopredelitev, meje, ozemlje, razdelitev moči itn.). Iz našega vzorca držav je bilo leta 1998 največ (26 ali 63 %) nevpetanih v kakšen zelo resen konflikt, 3 države so bile vpletene v latentni konflikt (Ciper, Češka, Slovaška), 6 držav v nenasilno krizo (Francija, Grčija, Islandija, Moldova, Norveška in Romunija), 4 države v nasilno krizo (Jugoslavija, Španija, Velika Britanija in Gruzija) in dve državi v vojno (Rusija, Turčija). Iz baze KOSIMO je razvidno, da je določena država lahko vpletena v več konfliktov različnih intenzivnosti. V takšnem primeru sem v naši bazi uporabil oznako za najvišjo stopnjo konflikta. Druga spremenljivka meri intenzivnost konflikta na bolj klasičen način, to je s številom žrtev (CON_INT). Nenasilna oblika konflikta, kjer torej v letu 1996 ni bilo žrtev, je značilna za 28 (68 %) držav iz vzorca. Iz tega je razvidno, da pri primerjavi z rezultati prejšnje spremenljivke obstajajo rahle razlike v rezultatih že pri merjenju istega pojava z različnimi kriteriji. Nasilni politični konflikt, v katerem je bilo manj kot 100 žrtev v enem letu, je bila značilnost 6 držav (Ciper, Francija (Korzika), Makedonija, Velika Britanija (Severna Irska), Srbija in Španija), konflikt nizke intenzivnosti (žrtev med 100 in 1000 v letu dni) je značilnost 5 držav (BIH, Rusija, Gruzija, Italija (Camorra) in Hrvaška). Konflikt visoke intenzivnosti (več kot 1000 mrtvih) je bilo moč najti le v Turčiji in Albaniji. Tretja uporabljena spremenljivka (NAS_KON) pa na intervalu meri stopnjo nasilnega izražanja etničnih konfliktov (jezikovnih, verskih in rasnih konfliktov). Vanhanen (1999) je s to spremenljivko na podlagi največje stopnje nasilja v času med 1990 in 1996 meril etnični konflikt. Meril ga je na lestvici od 0 do 100, kjer se z naraščanjem vrednosti indeksa povečuje tudi stopnja etničnih demonstracij, nemirov in nasilja. Vrh lestvice pa zavzemajo družbe/države, kjer so se razvili etnični terorizem, etnična vojna in genocid. Frekvenčna razporeditev družb/držav na tej lestvici je zelo nesimetrična, saj je v kar 12 državah vrednost 5 in v 10 vrednost 10. Med najbolj problematične sta sodili Hrvaška in BIH z vrednostima 100, sledila je Gruzija (60) in Moldova, Rusija, Turčija in Jugoslavija (40), najmanj problematične družbe/države pa so bile Poljska, Malta, Luxemburg, Irska, Islandija in Belorusija.

Metoda glavnih komponent, ki je bila izvedena na našem sklopu spremenljivk, pokaže na njegovo koherentnost (enodimenzionalnost), saj se odraža zgolj v eni komponenti. Delež celotne variance, ki jo pri spremenljivkah pojasni glavna komponenta, je 53 %. S komponento, ki jo tvorijo spremenljivke, je še najmanj povezana spremenljivka "mednarodni ozemeljski spor", kar je normalno, saj ozemeljski spor še ne pomeni nujno oboroženega in nasilnega konflikta, čeprav pogosto vodi v to smer. V tem smislu so mednarodni ozemeljski spori signifikantno povezani le z intenzivnostjo konflikta glede na trajanje in obseg (INT_CON) (Spearmanov korelacijski koeficient $S_{1,2} = 0,35$). Vrednosti statistično značilnih korelacijskih koeficientov znotraj sklopa pokažejo, da so vojaške grožnje varnosti med seboj pozitivno povezane. Še največja povezanost obstaja med intenzivnostjo konflikta glede na žrtve in stopnjo nasilnega reševanja etničnih konfliktov ($S_{3,4} = 0,6$).

Pri nadaljni analizi je bila uporabljena hierarhična ("Cluster") metoda razvrščanja držav v skupine, s katero so bile dobljene 4 skupine podobno vojaško ogroženih družb/držav.

Slika 2: Združevanje držav v skupine glede na kazalce vojaškega ogrožanja varnosti.

V prvi skupini so povprečno najmanj, v četrti skupini pa najbolj vojaško ogrožene države iz vzorca. Naraščanje povprečij ogroženosti po skupinah ponazarja slika 3.

Slika 3: Povprečja kazalcev vojaških groženj varnosti po skupinah ogroženosti.

	1. skupina	2. skupina	3. skupina	4. skupina
Medn. Ozemeljski spor (TER_CON)	1	1,92	2	2
Intenzivnost konflikta (KOSIMO) (INT_CON)	0,08	0,07	2	2,75
Intenzivnost konflikta glede na žrtve (CON_INT)	0	0,5	0,4	2,25
St. nasilnega izražanja etničnih konfliktov (NAS_KON)	6,6	7,5	18,5	60

Najbolj neproblematična skupina družb/držav je prva skupina, kjer so na podlagi povprečij spremenljivk uvrščene tiste, ki praktično niso vojaško ogrožene. V teh družbah je stopnja nasilnega izražanja etničnih konfliktov najnižja, mednarodni ozemeljski spor ni prisoten in kazalca intenzivnosti konflikta sta takorekoč enaka 0. Izmed družb/držav iz te skupine izstopa samo Slovaška, ki je imela "latentni konflikt" z Liechtensteinom. Družbe/države iz druge skupine so tudi vojaško skoraj neogrožene, vendar je že za vsako značilen ozemeljski spor (razen za Italijo), ki po izkušnjah in rezultatih raziskav najpogosteje vodi v oboroženi konflikt. Ta skupina še ne ponazarja zelo očitnega prehoda k vojaški ogroženosti, vendar so v njej že družbe/države, v katerih stopnja konflikta v primerjavi z drugimi eskalira (Ciper, Makedonija, Albanija in Italija).⁷ Problematični v smislu vojaškega ogrožanja varnosti pa postaneta tretja in četrta skupina družb/držav, kjer se že očitno pojavlja kombinacija ozemeljskega konflikta in oboroženega nasilja. V tretji skupini imajo vse družbe/države ozemeljski konflikt, skupina pa se deli na dva dela. Islandija, Norveška, Grčija, Češka in Romunija so manj problematične, saj gre za kombinacijo ozemeljskega spora z nenasilnimi ali latentnimi konflikti, v Moldovi, Jugoslaviji, Franciji, Veliki Britaniji in Španiji pa obstaja nevarna kombinacija ozemeljskega spora z nasilnim političnim konfliktom. Te države so mejne v smislu, da lahko identificirajo vojaško grožnjo varnosti, lahko pa tudi ne. V vsakem primeru lahko opazimo povečanje povprečne stopnje nasilnega reševanja etničnih konfliktov (18,5), zanimivo pa je tudi to, da število žrtev v tej skupini v primerjavi s prejšnjo ne naraste. Pri četrti skupini družb/držav pa ni dvoma, da je v času zajemanja spremenljivk obstajala jasna vojaška grožnja varnosti. V Rusiji, Turčiji, Gruziji in na Hrvaškem je šlo za najnevarnejšo kombinacijo ozemeljskih sporov, konfliktov nizke in visoke intenzivnosti ter vojne. V primeru zadnje skupine je stopnja nasilnega izražanja etničnih konfliktov najvišja, saj znese povprečna vrednost kar 60. Te družbe se glede na žrtve soočajo s konfliktom visoke intenzivnosti, glede na trajanje in obseg konflikta pa z nasilno krizo. V tej skupini bi zelo verjet-

⁷ Italija je v tej skupini predvsem zaradi žrtev, ki jih povzročata italijanska mafija. To sicer ni tipično vojaško ogrožanje, vendar je bilo identificirano s strani raziskovalcev.

no bila tudi BIH, vendar jo je SPSS izločil zaradi manjkajoče vrednosti pri eni od spremenljivk.

Sklepne misli

Sklepne misli glede vojaškega ogrožanja nacionalne in mednarodne varnosti lahko strnemo v nekaj točk:

1. Netradicionalistično pojmovanje ogrožanja varnosti je z intenzivnim poudarjanjem številnih nevojaških groženj zmanjšalo intenzivnost zaznavanja vojaškega ogrožanja varnosti. Relativna izguba pomena vojaškega ogrožanja varnosti v družbeni zaznavi pa še ne pomeni njenega absolutnega razvrednotenja. Oboroženi spopadi, ko se sprožijo, še vedno predstavljajo eno izmed najhujših oblik ogrožanja človekovega življenja in uničevanja vseh civilizacijskih pridobitev.
2. Povsem novih groženj varnosti po koncu hladne vojne ni. Izjeme tega aksioma bi bilo moč najti le na informacijskem in genetskem področju, sicer pa gre za intenziviranje nekaterih zelo starih pojavov, ki so stopili v kognitivno ospredje tudi zaradi zmanjšanja verjetnosti oboroženega spopada med obema blokoma iz hladne vojne.
3. Ključno obliko vojaškega ogrožanja varnosti predstavlja sprožitev oboroženega konflikta oziroma vojne in ne druge izvedene oblike vojaškega ogrožanja (npr. širjenje orožij za množično uničevanje ipd.). Centralnost vojaške komponente pri vedenju držav je izražena med drugim tudi z nastankom sistema kolektivne varnosti (OZN) kot mehanizma zagotavljanja mednarodnega miru in varnosti, ki temelji na preprečevanju vojaške agresije v mednarodnih odnosih.
4. Pri proučevanju vojaškega ogrožanja varnosti sodobnih držav in družb se je potrebno osredotočiti tudi na ozemeljske oziroma mejne konflikte, saj predstavljajo najpogostejši vzrok za nastanek oboroženega konflikta.
5. Vojaške grožnje varnosti so tesno povezane z nevojaškimi grožnjami varnosti. Vojaške grožnje se lahko sprožijo kot posledica eskalacije številnih nevojaških groženj in obratno. To pomeni, da mora analiziranje vojaškega ogrožanja varnosti v dokaj veliki meri upoštevati različne nevojaške vzroke. Velika prepletenost groženj varnosti zahteva tudi vedno bolj intenzivno sodelovanje med različnimi vojaškimi in nevojaškimi nacionalnovarnostnimi institucijami, državami in mednarodnimi organizacijami (glej Prezelj, 2001b).
6. Statistična analiza nekaterih indikatorjev vojaškega ogrožanja varnosti je pokazala, da je Slovenija vojaško neogrožena, vendar pa ima ozemeljski spor s Hrvaško, kar zgodovinsko gledano predstavlja najpogostejši vzrok za nastanek oboroženega konflikta. To se ne bo zgodilo zaradi dovolj visoke stopnje demokratičnosti političnih režimov obeh držav. Demokracije medsebojne prepire raje rešujejo z nevojaškimi sredstvi.

LITERATURA

Buzan, Barry (1991): *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London: Harvester Wheatsheaf.

- Buzan, Barry, Waever, Ole, de Wilde, Jaap (1998): *Security: A New Framework for Analysis*, London: Lynne Rienner Publishers.
- (1998) CIA World Factbook, Washington D.C.: Brassey's.
- Clausewitz, Carl (1985): O vojni. Časopis za kritiko znanosti, št. 75/76.
- Glassner, Martin Ira (1993): *Political Geography*, New York: John Willey and Sons.
- (1999) Hierarhija dokumentov nacionalne varnosti, raziskovalna naloga, Ljubljana: Obramboslovni raziskovalni center.
- Holsti, Kalevi (1991): *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mrkić, Slavko, Prelevič, Miloš in Begović, Ante (1981): *Teorija o ratu*, Split: Vojna štamparija.
- O'Sullivan, Patrick (1986): *Geopolitics*, London: Croom Helm.
- (1997) *Preventing Deadly Conflict - Final Report*, Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, New York: Carnegie Corporation.
- Prezelj, Iztok (2001a): Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi: razreševanje nekaterih terminoloških dilem, *Teorija in praksa*, 38(1).
- Prezelj, Iztok (2001b): Nujnost medorganizacijskega sodelovanja pri zagotavljanju nacionalne in mednarodne varnosti, V: Pagon, Milan (ur.): *Dnevi varstvoslovja*, Ljubljana: VPVŠ.
- Prezelj, Iztok (2001c): *Perspektive razvoja varnostnih študij v sodobnem svetu in Republiki Sloveniji*, V: Pagon, Milan (ur.): *Pomen in perspektive visokošolskega izobraževanja na področju varnosti*, Ljubljana: VPVŠ.
- Rotfeld, Adam Daniel (1998): *Transformation of the World Security System*. SIPRI Yearbook 1998, Oxford: Oxford University Press.
- Rummel, Rudolph (1997): Is Collective Violence Correlated with Social Pluralism. *Journal of Peace Research*, 34(2).
- Smith, Dan (1997): *Der Fischer Atlas Kriege und Konflikte*, Frankfurt am Mein: Fischer Taschenbuch Verlag.
- (1992) *Ustanovna listina OZN*. Ljubljana: Društvo za Združene narode za RS.
- Vanhanen, Tatu (1999): Domestic Ethnic Conflict and Ethnic Nepotism: A Comparative Analysis. *Journal of Peace Research*, 36(1).
- Vasquez, John (1995): Why Do Neighbours Fight? Proximity, Interaction or Territoriality. *Journal of Peace Research*, 32(3).
- Wallensteen, Peter in Sollenberg Margareta (1998): Armed Conflict and Regional Conflict Complexes, 1989-97. *Journal of Peace Research*, 35(5).
- Williams, John Allen in Moskos, Charles (1997): *Civil-Military Relations After the Cold War*, V Bebler, Anton (ur.), *Civil-Military Relations in Post-Communist States: Central and Eastern Europe in Transition*, London: Praeger.
- (1998) *World Disasters Report*, Oxford: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Oxford University Press.